

Kestävää kehitystä edistävän
kasvatuksen ja koulutuksen
strategia ja sen toimeenpano-
suunnitelma vuosille 2006–2014

Kestävän kehityksen toimikunnan
koulutusjaosto 15.3.2006

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja
sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014

Taitto Pirjo Nylund
Helsinki. Maaliskuu. 2006

Tiivistelmä

Tulevaisuus rakentuu kestävälle pohjalle, jos sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia opitaan ylläpitämään luonnon monimuotoisuutta ja luonnonvaroja vähentämättä ja luonnon kestävyys ylittämättä. Kasvatuksen ja koulutuksen tehtävä on huolehtia, että kaikenikäisillä kansalaisilla on sellaisia tietoja, taitoja, valmiuksia ja näkemyksiä, että kestävä ja oikeudenmukaisen tulevaisuuden rakentaminen ja kestäväan elämäntapaan sitoutuminen onnistuu. Kestävän kehityksen kasvatukselle ja koulutukselle on määritelty tavoitteet ja keskeiset sisällöt opetussuunnitelmien perusteissa.

Ympäristöministeriö asetti toukokuussa 2004 Suomen kestävä kehityksen toimikuntaan koulutusjaoston. Jaosto aloitti työnsä kartoittamalla eri toimijoiden roolia kestävä kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa ja käynnisti sen jälkeen strategiatyön. Strategian laadinnassa on huomioitu sekä kansainväliset että kansalliset prosessit. Strategian kohderyhmänä ovat kasvatukseen ja koulutukseen vaikuttavat päätöksentekijät kaikilla päätöksenteon tasoilla ja hallinnonaloilla.

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014 on eri toimijoiden yhteinen suunnitelma vahvistaa kestävä kehityksen painoarvoa kasvatuksessa ja koulutuksessa ja suunnata lisätukea kasvattajille, opettajille ja kouluttajille. Strategiassa keskitytään kohteisiin, jotka edellyttävät laajaa yhteistyötä oppilaitoksissa sekä opetusalan ja muiden toimijoiden asiantuntemuksen ja resurssien yhdistämistä. Lisäresurseja haetaan etupäässä eri hallinnonalojen, elinkeinoelämän ja järjestöjen yhteistyöstä.

Strategia sisältää suunnitelmia yhteistyön lisäämiseksi ja verkostoitumisen edistämiseksi paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Strategiaan on kirjattu 14 toimenpide-esitystä. Ne koskevat strategioita, yhteistyö- ja kehittämiskeskusverkoston rakentamista, perus- ja täydennyskoulutukseen vaikuttamista, oppimateriaalien ja oppimisympäristöjen kehittämistä, osallistumismahdollisuuksien monimuotoistamista ja laajentamista, kestävä kehityksen toimintaohjelmia sekä seuranta ja arviointia. Kehittämiskeskusverkosto luodaan vahvistamalla jo olemassa olevien organisaatioiden voimavaroja.

Esitysten toteuttamisen käynnistämiseksi on tehty toimeenpanosuunnitelma. Esitettyjen tukitoimien käynnistymistä ja niiden vaikuttavuutta seurataan sekä yhdessä että toimialoittain.

Esipuhe

Kasvatuksella ja koulutuksella on keskeinen asema pyrittäessä muuttamaan ihmiskunnan toimintaa kestäväan suuntaan. Kasvatuksen ja koulutuksen erityisaseman yhä syvällisempää ymmärtämistä kansainvälisellä tasolla kuvastaa YK:n julistama kestäväa kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmen 2005–2014.

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura teki syksyllä 2003 aloitteen koulutusjaoston perustamisesta kestäväan kehityksen toimikuntaan. Opetushallitus ja opetusministeriö valmistelivat aloitteen ympäristöministeriölle ja toimikunta päätti jaoston perustamisesta toimikaudeksi 25.5.2004–31.12.2007 (liite 1). Jaoston tehtäviksi määriteltiin

- kartoittaa kestäväan kehityksen edistymistä koulusektorilla
- osallistua YK:n kestäväa kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmen kansalliseen seurantaan
- osallistua toimikunnan työohjelman teemojen valmisteluun erityisesti kestäväan kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen osalta
- työstää erillinen teema toimikunnan työohjelmaan kestäväan kehityksen koulutuksesta ja kasvatuksesta

Toimikunnan jäsentahoja pyydettiin ilmoittautumaan koulutusjaostoon. Jaostoon ilmoitti edustajansa 24 tahoaa. Jaoston puheenjohtajaksi nimitettiin pääjohtaja Kirsi Lindroos Opetushallituksesta (varajäsen ylijohdaja Heli Kuusi) ja varapuheenjohtajaksi erikoistutkija Anna-Liisa Kiiskinen Keski-Suomen ympäristökeskuksesta (varajäsen ylitarkastaja Rainer Lahti ympäristöministeriöstä). Sihteeriksi nimitettiin suunnittelija Erja Vitikka ja 13.1.2005 lähtien opetusneuvos Kaija Salmio Opetushallituksesta.

Koulutusjaoston jäseniksi nimitettiin

- opetusneuvos Seppo Niinivaara opetusministeriöstä (varajäsen erityisneuvonantaja Satu Heikkinen)
- suunnittelujohtaja Petri Pohjonen Opetushallituksesta ja Suomen Unesco-toimikunnasta (varajäsen ylitarkastaja Pekka Elo)
- opetusneuvos Marja-Leena Loukola Opetushallituksesta (varajäsen opetusneuvos Lea Houtsonen)
- ylitarkastaja Annika Lindblom ja ylitarkastaja Marina von Weissenberg ympäristöministeriöstä
- tutkija Marika Palosaari 31.12.2004 asti, kehitysinsinööri Pia Rotko 1.1.2005–6.9.2005, erikoissuunnittelija Marjut Partanen-Hertell 7.9.2005 lähtien (varajäsen osastopäällikkö Eeva-Riitta Puomio, Uudenmaan ympäristökeskus) Suomen ympäristökeskuksesta
- ylitarkastaja Marjaana Pelkonen sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä
- neuvotteleva virkamies Hannele Kerola valtiovarainministeriöstä
- tutkija Johanna Selkee (varajäsen Satu Hyrkkänen) Suomen Kuntaliitosta
- professori Mauri Åhlberg Helsingin yliopistosta (varajäsen kasvatustieteen dosentti Taina Kaivola)

- apulaisjohtaja Riitta Juvonen Kemianteollisuus ry:stä (varajäsen asiamies Maria Vänskä)
- toiminnanjohtaja Eeva-Maija Bergholm Suomen Ympäristökasvatuksen Seurasta
- förbundsordförande Tom Gullberg Natur och Miljö rf:stä
- ympäristökasvattaja Jaana Hiltunen Suomen luonnonsuojeluliitosta (varajäsen järjestöpäällikkö Tarja Ketola)
- liikunnanopettaja Jonne Karanko liikunnan ja terveystiedon opettajat ry:stä
- suunnittelupäällikkö Erkka Laininen OKKA-säätiöstä
- projektipäällikkö Paula Mannonen 31.12.2004 asti, viestintäsuunnittelija Tuula Kolari 1.1.2005–11.9.2005, suunnittelija Nella Mikkonen 12.9.2005 lähtien Terveystiedon edistämisen keskus ry:stä
- ympäristökasvattaja Tarja Malmi-Raike 31.8.2005 asti, ympäristökasvattaja Tiina Suojanen-Saari 1.9.2005 lähtien WWF:stä
- opiskelija Katja Markkula Maan ystävät ry:stä
- laatukoordinaattori Eija Mustonen 5.6.2005 asti, suunnittelija Antti Turakka 6.6.2005 lähtien Kehitysyhteistyön palvelukeskus Keva ry:stä
- tutkimuspoliittinen asiamies Kaija Suonsivu Tehy ry:stä
- kouluttaja Tiina Salmio vapautus 15.1.–31.12.2005, kouluttaja Hanna Juntunen sijaisena 15.1.–31.12.2005 Suomen YK-liitosta
- hallituksen jäsen Saara Susiluoma Luonto-Liitto ry:stä (varajäsen suunnittelija Minna Ertimo)
- puheenjohtaja Maija Venäläinen Ympäristöasiantuntijoiden keskusliitosta
- erityisasiantuntija Kaarlo Vihinen (varajäsen erityisasiantuntija Antti Rytönen) Opetusalan ammattijärjestö OAJ:stä

Koulutusjaosto aloitti työnsä kartoittamalla eri toimijoiden roolia kestävän kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa. Koulutusjaoston jäsenet esittelivät taustayhteisöjensä toiminnan painopisteitä. Ulkopuolisina asiantuntijoina kuultiin tutkija Saara Jääskeläistä liikenne- ja viestintäministeriöstä, pääsihteeri Marja Kokkosta maa- ja metsätalousministeriöstä, lähetystöneuvos Ismo Kolehmainen ulkoasiainministeriöstä, ylitarkastaja Aapo Koukkua ja opetusneuvos Susanna Tauriaista Opetushallituksesta, johtava asiantuntija Riitta Larnimaata Elinkeinoelämän Keskusliitosta, kalastusjohtaja Markku Marttista ja kalastusbiologi Mikko Koivuranta Uudenmaan TE-keskuksesta, opetusneuvos Monica Melen-Paasoa ja opetusneuvos Raija Meriläistä opetusministeriöstä, maakuntainsinööri Agneta Nylundia Uudenmaan liitosta, tutkija Aili Pyhälää Suomen ympäristökeskuksesta ja teollisuusneuvos Risto Rankia kauppa- ja teollisuusministeriöstä. Nykytilanteen kartoituksen jälkeen käynnistettiin strategiatyö.

Koulutusjaosto on pitänyt 21 kokousta, joista yksi on ollut kaksipäiväinen työseminaari. Strategiaa on työstetty myös pienemmissä työryhmissä. Koulutusjaoston johtoryhmä, johon ovat kuuluneet puheenjohtajat, sihteeri, Rainer Lahti ja Marja-Leena Loukola, ovat valmistelleet koulutusjaostolle esityksiä. Strategiaa kirjoittavana sihteerinä on toiminut Marja-Leena Loukola. Strategia käsitellään toimikunnassa 15.3.2006.

Sisällys

I osa

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia vuosille 2006–2014 7

1 Johdanto 9

2 Taustaa 10

3 Kestävä kehitys kasvatuksessa ja koulutuksessa 13

3.1 Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen päämäärä 13

3.2. Kestävä kehitys kasvatusta ja koulutusta koskevassa ohjauksessa 14

3.3. Kestävä kehitys kouluissa ja oppilaitoksissa kansallisten arviointien mukaan 18

4 Visio 20

5 Kehittämiskohteet 21

5.1 Lisätukea kehittämistyölle 21

5.2 Osaamisen kehittäminen 24

5.3 Oppimisympäristöjen kehittäminen ja laajentaminen 25

6 Seuranta ja arviointi 28

II osa

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian toimeenpanosuunnitelma 29

7 Toimenpiteet ja vastuut kehittämistoiminnan käynnistämisessä 31

7.1 Lisätukea kehittämistyölle 31

7.1.1 Kansalliset strategiat ja suunnitelmat 31

7.1.2 Yhteistyö- ja kehittämiskeskusverkoston rakentaminen 32

7.2 Osaamisen kehittäminen 35

7.2.1 Perus- ja täydennyskoulutus 35

7.2.2 Oppimateriaalien kehittäminen 35

7.3 Oppimisympäristöjen kehittäminen ja laajentaminen 36

7.3.1 Yhteiskunta oppimisympäristöksi 36

7.3.2 Osallistuva ja aktiivinen kansalaisuus 37

7.3.3 Kestävän kehityksen toimintaohjelma 37

8 Toimenpiteet ja vastuut seurannan ja arvioinnin käynnistämisessä 39

Liitteet

1 Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto, asettamispäätös 40

2 Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa, tiivistelmä 43

I osa

Kestävää kehitystä edistävän
kasvatuksen ja koulutuksen
strategia vuosille 2006–2014

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014

1 Johdanto

Tulevaisuus rakentuu kestäväälle pohjalle, jos sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia opitaan ylläpitämään luonnon monimuotoisuutta ja luonnonvaroja vähentämättä ja luonnon kestävyttä ylittämättä. Kasvatuksen ja koulutuksen tehtävä on huolehtia, että kaikenikäisillä kansalaisilla on sellaisia tietoja, taitoja, valmiuksia ja näkemyksiä, että kestävä ja oikeudenmukaisen tulevaisuuden rakentaminen ja kestäväan elämäntapaan sitoutuminen onnistuu. Tehtävä on vaativa ja edellyttää vahvaa tukea kasvattajille, opettajille ja kouluttajille.

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia on eri toimijoiden yhteinen suunnitelma lisätuen suuntaamisesta kasvattajille, opettajille ja kouluttajille. Strategia tähtää eri toimijoiden asiantuntemuksen ja muiden resurssien yhdistämiseen ja voimavarojen määrätietoiseen kohdentamiseen yhteisesti sovittuihin kohteisiin. Se tukee verkostoitumisen ja yhteistyön laajentamista paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Lisäresursseja haetaan etupäässä eri hallinnonalojen, elinkeinoelämän ja järjestöjen yhteistyöstä. Muita resurssintarpeita selvitetään toimenpiteitä käynnistettäessä.

Tutkimusten mukaan suomalaiset nuoret eivät ole erityisen kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta. Kuitenkin yhteiskunnalliseen toimintaan osallistuminen kiinnostaa nuoria siellä, missä koulu toimii osallistuvana yhteisönä ja missä nuoret voivat osallistua omaa työtään koskeviin päätöksiin. Strategialla pyritään lisäämään aitoja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä oppilaitoksissa että paikallisyhteisöissä.

Ajallisesti strategia kattaa YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005–2014. Strategian laadinnassa on huomioitu sekä kansalliset että kansainväliset prosessit. Strategian keskeiset päämäärät esitetään sisällytettäväksi valmisteilla olevaan kansalliseen kestävä kehityksen strategiaan ja eri sektorien ja toimijoiden omiin strategioihin.

Strategian kohderyhmänä ovat kasvatukseen ja koulutukseen vaikuttavat päätöksentekijät kaikilla päätöksenteon tasoilla ja hallinnonaloilla. Heidän kauttaan strategia tähtää kasvattajien, opettajien ja kouluttajien kestävä kehitystä edistävän toiminnan edellytysten parantamiseen sekä näkemyksen ja osaamisen lisäämiseen. Muutokset kasvatuksessa ja koulutuksessa tuovat uutta osaamista yhteiskuntaan ja työelämään.

Koulutusjaosto vastaa strategian laadinnasta ja toimeenpanon suunnittelusta. Strategia haastaa koulutusjaoston ja toimikunnan jäsenten taustaryhmät kasvatukseen ja koulutuksen kehittämistyöhön.

2 Taustaa

Nykyinen luonnonvarojen käyttö, kulutus-, tuotanto- ja toimintatottumukset uhkaavat maapallon kestävyttä. Ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta vaaranantavat myös monet yhteiskuntien ja sosiaalisten yhteisöjen muutoksista johtuvat tekijät. Lukuisilla kansainvälisillä ja kansallisilla säädöksillä, sopimuksilla ja eri toimialoille suunnatuilla ohjaukeinoilla pyritään takaamaan kestävä tulevaisuus ihmiskunnalle. Kansalaisten aktiivisuus muutostyössä ja sitoutuminen toimintatapojen kehittämiseen ratkaisevat kuitenkin viime kädessä ohjaukejärjestelmien tuloksellisuuden. Kasvatus, koulutus ja viestintä ovat avainasemassa pyrittäessä muuttamaan toimintatapoja kestävämpään suuntaan.

Valtioiden väliset prosessit

Kansainväliset kestäväää kehitystä koskevat sopimukset ja prosessit koskevat myös kasvatusa ja koulutusta. YK:n, OECD:n, EU:n, Itämeren maiden, Pohjoismaiden ja Suomen kestäväen kehityksen strategioissa ja ohjelmissa kiinnitetään huomiota kasvatuksen ja koulutuksen keskeiseen asemaan kestäväen kehityksen edistämisessä.

Rio de Janeirossa vuonna 1992 järjestetyssä YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa hyväksyttiin 40 tavoitekokonaisuutta käsittävä toimintaohjelma Agenda 21. Agenda 21:n luku 36 on omistettu koulutukselle. Se on tärkeä pohja kestäväää kehitystä edistävälle koulutuksen suunnittelulle koko maailmassa. Myöhemmin YK täsmensi ja laajensi lukua ja osoitti Unescon päävastuulliseksi kestäväen kehityksen koulutuksen koordinoijaksi YK:n järjestelmän sisällä. Vuonna 2000 annettuun Vuosituhattulistukseen sisältyi kestäväen kehityksen edistämiseen, globaalin kumppanuuteen sekä koulutuksen tasa-arvoon ja laatuun liittyviä tavoitteita. Vuonna 2002 Johannesburgissa järjestetyn YK:n kestäväen kehityksen huippukokouksen toimintaohjelmassa korostettiin koulutuksen eritysasemaa ja määriteltiin opetus ja koulutus ratkaiseviksi tekijöiksi kestäväen kehityksen päämäärien edistämisessä.

YK julisti vuodet 2005–2014 kestäväää kehitystä edistävää koulutuksen vuosikymmeneksi (Decade of Education for Sustainable Development). Tavoitteena on saada kestävä kehitys maailman kaikkien valtioiden opetusjärjestelmiin vuosikymmenen kuluessa. Koska toimeenpanosuunnitelma on koko maailman kattava ja yleisluonteinen, hyväksyttiin Vilnassa maaliskuussa 2005 vuosikymmenelle YK:n Euroopan alueelle oma strategia (UNECE Strategy for Education for Sustainable Development). Strategia asettaa tavoitteeksi kestäväen kehityksen aseman vahvistamisen koulutusta koskevissa säädöksissä, kestäväen kehityksen integroimisen kaikkeen opetukseen ja koulu-

jen toimintakulttuuriin, osaamisen lisäämisen, opetusmenetelmien ja materiaalin kehittämisen ja yhteistyön lisäämisen. Suomessa opetusministeriö on julkaissut helmikuussa 2006 kansallisen strategian vuosikymmentä varten (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6).

Sekä OECD:n että EU:n kestävän kehityksen strategioissa korostetaan tiedon merkitystä, päätöksentekojärjestelmien kehittämistä, kansalaisten oikeutta tiedon saantiin ja mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon.

Pohjoismaiden pääministerien ja Pohjoismaiden neuvoston hyväksymä ensimmäinen Pohjolan kestävää kehitystä koskeva strategia tuli voimaan vuonna 2001. Strategian tarkistus (Kestävä kehitys – Pohjolan uusi suunta) hyväksyttiin vuonna 2004. Strategiassa määritellään kestävän kehityksen pitkän aikavälin suuntaviivat vuoteen 2020 sekä kuvataan toimenpiteitä, joihin maat pyrkivät panostamaan vuosina 2005–2008. Uusina teema-alueina tarkistetussa strategiassa ovat kestävät kulutus- ja tuotantotavat sekä sosiaaliset kestävän kehityksen kysymykset. Strategian yhtenä keskeisenä tavoitteena on edesauttaa kestävää kehitystä edistävää koulutusta ja integroida kestävän kehityksen näkökohdat pohjoismaisiin koulutusjärjestelmiin elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti.

Suomi liittyi vuonna 2004 Århusin sopimukseen, joka koskee kansalaisten tiedonsaantia ja osallistumisoikeutta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeutta ympäristöasioissa. Siinä sitoudutaan edistämään ympäristökasvatusta sekä kansalaisten tietoisuutta ympäristöasioista ja omista vaikutusmahdollisuuksista.

Tukholmassa maaliskuussa 2000 pidetyssä Itämeren neuvoston opetusministerien kokouksessa annettiin Hagan julistus, joka sisälsi tahdonilmaisun siitä, että myös koulutus tullaan sisällyttämään Baltic 21 -ohjelmaan omana sektorinaan. Koulutusta koskevan “An Agenda 21 for Education in Baltic Sea Region – Baltic 21E” valmistelu alkoi, ja vuonna 2002 Itämeren maiden opetusministerit hyväksyivät ohjelman. Ohjelmalla pyrittiin siihen, että kestävän kehityksen näkökohdista muodostuu Itämeren maiden koulutusjärjestelmien luonteva ja pysyvä osa. Baltic 21E -ohjelma määrittelee koulutuksen yleistavoitteeksi sellaiset valmiudet, että kaikki kykenevät tukemaan kestävää kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Suomi laati kansallisen Baltic 21E -ohjelman käynnistysuunnitelman 2002 ja vuoden 2006 alussa varsinaisen ohjelman, joka on samalla kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävää vuosikymmentä varten. Ohjelma kattaa koko koulutusjärjestelmän.

Ympäristökasvatuksesta kestävä kehityksen edistämiseen Suomessa

Suomessa ympäristönsuojeluun ja ympäristökasvatukseen alettiin suhtautua aiempaa vakavammin vuoden 1972 Tukholman ympäristökonferenssin jälkeen. Ympäristökasvatuksen toimikunnan mietintö vuodelta 1978 ja vuoden 1985 opetussuunnitelmien perusteet nostivat ympäristökasvatuksen yleissivistävän koulun yhdeksi kasvatustavoitteeksi. Myös ammatilliseen koulutukseen ympäristönsuojelu tuli läpäisyaineeksi ja osaksi ammattiopintoja.

Suomen Unesco-toimikunnan nimittämä työryhmä laati Kansallisen ympäristökasvatusstrategian vuonna 1992. Strategiassa suositeltiin toimenpiteitä neuvolatoimintaan, lasten päivähoitoon, koko koulutusjärjestelmään, tutkimukseen, puolustuslaitokselle, kirkolle ja seurakunnille, kansalaisjärjestöille, elinkeinoelämälle, julkiselle tiedonvälitykselle ja kansainväliselle yhteistyölle (Kansallinen ympäristökasvatusstrategia. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja No 59. Helsinki 1992).

Ympäristökasvatus laajeni 1990-luvulla ottamaan huomioon kestävä kehityksen kaikki ulottuvuudet. Painopiste siirtyi tutkimaan ihmisen toiminnan ekologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia. Alettiin arvioida kriittisesti toimintatapoja ja etsiä uusia, kestävyden kaikkia ulottuvuuksia samanaikaisesti huomioivia ratkaisuja. 2000-luvulla uusittujen opetussuunnitelmien perusteiden mukaan kestävä kehitys tulee sisältyä kaikkien aineiden opetukseen ja koulun toimintakulttuurin tulee tukea oppimista.

3 Kestävä kehitys kasvatuksessa ja koulutuksessa

Suomen perustuslain mukaan vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Kasvatuksen ja koulutuksen tulee kehittää valmiuksia vastuun ottoon sekä luonnon että ihmisten hyvinvoinnista.

3.1 Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen päämäärä

Kestävää kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus tähtäävät kestävän elämäntavan omaksumiseen tarvittavien tietojen, taitojen, valmiuksien ja näkemysten kehittämiseen ja tulevaisuuden rakentamiseen kestävyuden perusedellytykset ymmärtävien kansalaisten voimin.

Päämääränä on

- lisätä ymmärrystä ihmisen hyvinvoinnin, talouden ekotehokkuuden ja ympäristönsuojelun välisestä yhteydestä
- lisätä ymmärrystä omasta kulttuuriperinnöstä, erilaisista kulttuureista, ihmisryhmien välisen luottamuksen edellytyksistä ja oikeudenmukaisuudesta sekä kehittää valmiuksia kulttuurien väliseen ja kansainväliseen vuorovaikutukseen
- lisätä valmiuksia havaita muutoksia luonnossa, yhteiskunnassa ja ihmisen hyvinvoinnissa sekä selvittää niiden syitä ja seurauksia sekä omassa elinympäristössä että globaalilla tasolla
- saada aikaan muutoksia arkikäytänteissä ja sitoutumista kestäväan elämäntapaan
- lisätä valmiuksia ja motivaatiota osallistumiseen ja vaikuttamiseen kansalaisena, työyhteisön ja muiden yhteisöjen jäsenenä
- tuottaa koulutusaloittain ammatillista osaamista, joka luo edellytyksiä kunkin tuotannonalan muuttamiselle kestävämmäksi

Tulevaisuuden rakentaminen samanaikaisesti ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäville ratkaisuille vaatii kokonaisuuksien hahmottamista ja ymmärtämistä. Se edellyttää laajaa tietopohjaa yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja luonnonympäristön toiminnasta, päätöksenteosta ja kansalaisen vaikutusmahdollisuuksista. Se edellyttää myös kykyä ja rohkeutta arvioida nykykäytänteitä kriittisesti ja uudistaa toimintatapoja yksityiselämässä, oppilaitoksissa, yhteiskunnallisessa toiminnassa, työssä ja vapaa-ajan ympäristöissä. Kestävän tulevaisuuden rakentajilla tulee olla näkemys muutostarpeiden mittavuudesta ja eettinen vastuu kansallisesta ja globaalista tasa-arvosta ja hyvinvoinnin jakautumisesta. Tarvitaan monipuolisia tiedonhankinta-, ongelmanratkaisu- ja kommunikaatiotaitoja, kriittistä ja in-

novatiivista ajattelua, kykyä eri intressien yhteensovittamiseen ja ristiriitojen käsittelyyn.

Kokonaisvaltaisemman oppimisen haaste konkretisoituu oppiaineiden väliseen yhteistyöhön, arkikäytänteiden ja toimintakulttuurin kehittämiseen ja tiiviimpään vuorovaikutukseen ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Tarvi- taan rohkeutta tarttua yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin kysymyksiin ja ky- kyä nähdä paikallinen toiminta globaalissa kehyksessä. Kaikkien tulee saada kokemuksia vastuunkannosta, osallistumisesta ja vaikuttamisesta jo lapsena ja nuorena. Yhteistyössä kaikki toimijat saavat kokemuksia siitä, mitä kestä- vän tulevaisuuden rakentaminen on moniammatillisessa yhteistyössä. Kestä- vien valintojen tekoon harjaantuneet ja kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset ovat muutosvoima elinkaarensa kaikissa vaiheissa ja tehtävissä.

3.2 Kestävä kehitys kasvatusta ja koulutusta koskevassa ohjauksessa

Poliittinen ja hallinnollinen ohjaus

Valtioneuvosto määrittelee koulutuspolitiikan yleiset linjat ja laatii kehittä- missuunnitelmat. Se hyväksyy joka neljäs vuosi suunnitelman opetusminis- teriön hallinnonalan koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämistä. Kehittämissuunnitelmassa Koulutus ja tutkimus 2003–2008 todetaan, että kestävä kehitystä edistetään koulutuksessa ja tutkimuksessa. Valtioneuvosto antoi varhaiskasvatuksen valtakunnallisia linjauksia koske- van periaatepäätöksen helmikuussa 2002.

Lainsäädännölliset perusteet takaavat yliopistoille, ammattikorkeakou- luille ja vapaan sivistystyön oppilaitoksille itsenäiset toimintaedellytykset koskien koulutuksen, tutkimuksen ja kehittämistoiminnan sisältöjä. Opetus- ministeriö solmii joka kolmas vuosi tulossopimuksen jokaisen yliopiston ja ammattikorkeakoulun kanssa. Opetusministeriö on nostanut kestävä kehityksen edistämisen tulossopimuskohdaksi.

Hallituksen kestävä kehityksen ohjelmassa (1998) tutkimus ja koulutus ovat yhtenä toiminta-alueena. Ohjelmassa korostetaan koulutuksen ja eri alojen asiantuntijoiden yhteistyön tärkeyttä.

Opetusministeriö on julkaissut 15.2.2006 Kestävä kehityksen edistämi- nen koulutuksessa – Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallisen strategia YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. Siinä on linjauksia koko koulutusjärjestelmälle.

Opetusministeriön asettama työryhmä teki vuonna 2006 ehdotuksen kan- salliseksi kansainvälisyyskasvatuksen toimenpideohjelmaksi. Kansainväli- syyskasvatus 2010 – ohjelmaan sisältyy yhtenä toiminta-alueena kasvatus, joka auttaa hahmottamaan maapalloa luonnonresursseiltaan rajallisena ko-

konaisuutena, jossa resursseja on opittava sekä säästämään että jakamaan oikeudenmukaisesti, yhdenvertaisesti ja tasapuolisesti.

Opetushallitus laati Kestävän kehityksen edistämishojelman vuosille 1998–2000 ja vuosille 2002–2004. Edistämishojelmissa esitettiin kestävän kehityksen velvoitteet koulutukselle ja kuvattiin Opetushallituksen koordinoimat kehittämishankkeet ja muut toimenpiteet.

Sosiaali- ja terveysministeriö on sitoutunut Sosiaali- ja terveystoiminnan strategiassaan 2015 tavoittelemaan sosiaalisesti elinvoimaista, taloudellisesti kestävä ja toiminnoiltaan tehokasta ja dynaamista yhteiskuntaa.

Ympäristöministeriön tehtävä on edistää kestävä kehitystä. Suomen ympäristökeskuksen ja alueellisten ympäristökeskusten tehtäviin kuuluu ympäristötietoisuuden edistäminen. Keski-Suomen ympäristökeskus hoitaa ympäristöhallinnolle kuuluvia ympäristökasvatusta tukevia kansallisia yhteensovittamis- ja asiantuntijatehtäviä. Linjaukset vuosille 2006–2010 on esitetty ympäristökasvatuksen ja -valistuksen kehittämissuunnitelmassa (2006) sekä ympäristöministeriön viestintästrategiassa (2006).

Kuntien ympäristönsuojeluhallintoa koskeva laki määrää kunnan ympäristöviranomaisen tehtäväksi huolehtia omalta osaltaan ympäristönsuojelua koskevasta tiedottamisesta, valistuksesta ja koulutuksesta kunnassa. Kuntalaissa todetaan, että kunta pyrkii edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja kestävä kehitystä alueellaan. Kuntaliiton Kestävän kehityksen toimintaohjelmassa vuodelta 1997 (tarkistus 2001) korostetaan sektoreiden rajat ylittävän yhteistyön tärkeyttä ja kestävän kehityksen näkökulmien mukana oloa kunnan suunnittelussa.

Opetussuunnitelmallinen ohjaus

Opetushallitus laatii lakien, asetusten ja vahvistetun tuntijaon mukaisesti perusopetuksen, lukion ja toisen asteen ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmien perusteet ja ammatilliseen koulutukseen tutkintojen perusteet. Opetushallitus hyväksyy myös esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet ja koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet. Kunnat ja muut koulutuksen järjestäjät laativat opetussuunnitelmien perusteiden pohjalta omat opetussuunnitelmansa, joissa täsmennetään ja täydennetään perusteissa olevia tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä. Opettajat toteuttavat opetuksessaan hyväksytyt opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä.

Aihekokonaisuudet ovat keskeisiä kasvatus- ja opetustyön painoalueita. Niiden tavoitteet ja sisällöt sisältyvät useisiin oppiaineisiin ja ne haastavat opetuksen eheyttämiseen. Kestävä kehitys on aihekokonaisuutena sekä perusopetuksen vuonna 2004 että lukion vuonna 2003 hyväksytyissä opetussuunnitelmien perusteissa ja aikuisten perusopetuksen ja lukiokoulutuksen

vuonna 2004 hyväksytyissä perusteissa. Kestävä kehitys tulee sisällyttää paikallisessa opetussuunnitelmatyössä yhteisiin ja valinnaisiin oppiaineisiin, yhteisiin tapahtumiin ja sen tulee näkyä koulun toimintakulttuurissa. Keskeistä sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmissa on ympäristön-lukutaidon ja tulevaisuusajattelun kehittäminen, kestävä elämäntapa sekä osallistumaan ja vaikuttamaan oppiminen.

Ammatillisessa koulutuksessa ja työssä oppimisessa kestävän kehityksen edistäminen on kaikille aloille yhteinen painotus. Valinnaisiin opintoihin voi sisällyttää 4 opintoviikkoa ympäristötietoa. Oman alan ympäristöosaaminen kuuluu ammattitaitoon. Laki ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönotosta tuo näkyviin kestävän kehityksen kussakin ammattialassa vuoden 2006 alusta.

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus ja kehittämiskeskus Stakes on laatinut Valtioneuvoston vuoden 2002 periaatepäätöksessä määriteltyjen linjausten pohjalta varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Varhaiskasvatuksessa on keskeistä toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistaminen, lasten hyvinvoinnin, kasvun ja oppimisen tukeminen.

Muu ohjaus

Opetusministeriö vastaa koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan kehittämisestä ja kansainvälisestä yhteistyöstä ja linjaa resurssien suuntaamista. Opetushallitus tukee koulujen ja oppilaitosten opetussuunnitelmatyötä ja ympäristöjärjestelmien käyttöönottoa koulutuksella, oppimateriaalin tuotannolla, verkostoitumista tukemalla ja kestävän kehityksen verkkopalvelun avulla. Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteet ohjaavat myös oppimateriaalien ja tutkintojen tekijöitä, opettajien kouluttajia ja kehittämishankkeiden käynnistämistä.

Tutkimus ja arviointi tuottavat kasvatuksen ja koulutuksen kehittämiseen uusia näkökulmia. Tutkijat ovat mukana monissa koulujen kehittämishankkeissa. Kansallisissa ja kansainvälisissä hankkeissa ja ohjelmissa syntyy uusia innovaatioita.

Ympäristöhallinnossa tiedollisen ohjauksen tuote- ja palveluvalikoima on laaja ja monipuolinen. Tärkeimpiä toimintamuotoja ovat ympäristökasvatus, koulutus, tiedotus, julkinen keskustelu sekä tieteellisen ympäristötiedon tuottaminen ja jakaminen. Hallinto tuottaa kirjasto-, tieto- ja verkkopalveluja. Kouluille järjestetään koulutusta, vierailuja ja teemapäiviä sekä osallistutaan paikallisiin, alueellisiin, kansallisiin ja kansainvälisiin yhteistyöhankkeisiin. Kansallispuistot ja muut suojelualueet luontokeskuksineen ovat tärkeitä oppimisympäristöjä kaikenikäisille. Ympäristötietoisuutta edistetään erityisesti laajan mediatiedotuksen keinoin.

Metsähallitus vastaa luonto-opastuksesta Suomen kansallispuistoissa. Museovirasto tuottaa kulttuuriperinnön opetukseen liittyviä palveluita. Myös

muut hallinnonalat lähestyvät kasvattajia ja kouluttajia ja tarjoavat koulujen käyttöön uusimpia tietoja, tuottavat erilaisia opetusta tukevia tietopaketteja ja haastavat kouluja ja oppilaitoksia mukaan moniammatilliseen toimintaan. Työelämäyhteydet ovat ammatillisen koulutuksen kehityksen edellytys, mutta myös yleissivistävälle koulutukselle tärkeä yhteys.

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura edistää kestävän kehityksen kasvatusta ja koordinoi alan järjestöjen toimintaa. Tavoitteena on tukea ja edistää järjestöjen kasvatustyötä, lisätä tiedonvälitystä ja vähentää päällekkäisyyksiä järjestöjen toiminnassa. Samalla halutaan luoda järjestöjen välille yhteinen käsitys siitä, mitä hyvä kestävän kehityksen kasvatusta on. Seurassa toimii luontokouluryhmä ja alan tutkijoiden verkosto. Seura edistää tutkijoiden ja kasvattajien välistä vuorovaikutusta

Luonto- ja ympäristökoulut tukevat kouluissa ja päivähoitossa tehtävää ympäristökasvatustyötä opettamalla ekologista lukutaitoa. Luonnossa tai muissa opetuksen teemoihin liittyvissä ympäristöissä tapahtuva opetus on toiminnallista, elämyksellistä ja kokemuksellista. Tällä hetkellä Suomessa toimii 24 luonto- ja ympäristökoulua. Verkosto kattaa lähinnä Etelä-Suomen suurimmat kaupungit. Luontokoulujen tärkeimmät kohderyhmät ovat esi- ja perusopetuksen oppilaat ja opettajat.

Kouluja varten on suunniteltu omia ympäristöjärjestelmiä. Vihreä lippu on kansainvälinen ympäristökasvatusohjelma, jonka päämääränä on kehittää ekoarkea sekä lasten ja nuorten osallisuutta. Suomessa ohjelman toiminnasta vastaa Suomen Ympäristökasvatuksen Seura ja ruotsinkielisiä osallistujia palvelee Natur och Miljö. Koulujen ja oppilaitosten ympäristökriteerit valmistuivat vuonna 2003 ja sertifiointijärjestelmä vuonna 2004. Sertifiointi on luotu kouluja varten yhteistyössä OKKA-säätiön, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry:n, Opetushallituksen, Hyvinkään-Riihimäen aikuiskoulutuskeskuksen ja Suomen ympäristöopisto Syklin kanssa. Kriteerit koskevat johtamista, opetusta ja ylläpitotoimintoja.

Elinkeinoelämä, ammattijärjestöt, kansalaisjärjestöt, seurakunnat ja harrastusjärjestöt tukevat kasvattajia, opettajia ja kouluttajia monin tavoin ja ottavat vastuuta kestävän kehityksen edistämisestä oman toimintansa osalta. Ohjelmat, projektit, oppimateriaalit, täydennyskoulutus, kerhotoiminta sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta ovat muotoja, joilla näiden tahojen asiantuntemus tulee koulutuksen tueksi. Järjestöt aktivoivat osallistumiseen, vaikuttamiseen ja kansalaistoimintaan.

3.3 Kestävä kehitys kouluissa ja oppilaitoksissa kansallisten arviointien mukaan

Suomessa on toteutettu kolme kertaa valtakunnallinen ympäristökasvatuksen tai kestävän kehityksen koulutuksen arviointi. Arviointien mukaan 1990-

luvun alussa opettajat kokivat keskeisiksi ympäristökasvatuksen esteiksi opetussuunnitelman puutteet, kielteiset asenteet, koulutuksen, materiaalin ja rahan puutteen. Vuosituhannen vaihtuessa kestävän kehityksen edistämisen esteiksi nimettiin rahan, ajan ja koulutuksen puute.

Selvitys ympäristökasvatuksen tilasta vuonna 1992

Opetushallitus teki opetusministeriön toimeksiantona ensimmäisen selvityksen ympäristökasvatuksen tilasta Suomessa vuonna 1992. Raportti tehtiin OECD:lle maatuokintaprosessia varten. Opetushallituksen ja Lapin yliopiston laatima kysely lähetettiin kaikille lääninhallituksille ja kunnille sekä otantana 5 prosentille ala-asteista ja 10 prosentille lukioista ja ammatillisista oppilaitoksista. Kaikki lääninhallitukset, 61 prosenttia kunnista ja 64 prosenttia kouluista vastasivat kyselyyn (Selvitys ympäristökasvatuksen tilasta Suomessa. Opetushallituksen julkaisusarjat, raporttisarja 28/1992).

Vastauksista kävi ilmi, että tuolloin lähes kaikissa lääninhallituksissa oli ympäristökasvatuksen vastuhenkilö. Lääninhallitukset tukivat kuntia ympäristökasvatussuunnitelmien teossa, järjestivät koulutusta ja antoivat asiantuntija- ja materiaaliapua kouluille. Kunnat eivät olleet tehneet omia ympäristökasvatussuunnitelmia, mutta useita kouluhankkeita oli meneillään. Kunnat olivat tuottaneet tai hankkineet erilaisia materiaaleja koulujen käyttöön.

Suurimmalla osalla kouluista oli jotakin kokemusta ympäristökasvatuksesta. Oli järjestetty teemapäiviä ja opeteltu kompostoimaan. Osa oli osallistunut laajempiin hankkeisiin. Vain harvoilla kouluilla oli kokemusta ympäristökasvatuksen systemaattisesta kehittämisestä usean vuoden kuluessa. Opettajat pitivät pahimpina ympäristökasvatuksen esteinä opetussuunnitelman puutteita, kielteisiä asenteita, koulutuksen, materiaalin ja rahan puutetta. Suuret opetusryhmät ja ajanpuute koettiin myös esteiksi. Parhaina ympäristökasvatuksen keinoina mainittiin teemapäivät, tempaukset ja projektit.

Kestävän kehityksen toteutumisen arviointi vuonna 1999

Opetushallitus järjesti vuonna 1999 teema-arvioinnin kestävän kehityksen tilasta noin 500 oppilaitokselle. Arvioinnin tavoitteena oli selvittää, mitä kestävä kehitys on kirjoitetuissa opetussuunnitelmissa, miten kestävän kehityksen toteuttamiseen on kouluttauduttu, millaista yhteistyötä sen piirissä tehdään ja toteutuvatko arkitoiminnot kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti. (Toteutuuko kestävä kehitys kouluissa ja oppilaitoksissa? Antti Rajakorpi & Kaija Salmio (toim.). Opetushallitus. Arviointi 3/2001)

Arviointi osoitti, että ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmissa kestävä kehitys oli esillä monipuolisemmin kuin yleissivistävässä koulutuksessa. Ammatillisissa oppilaitoksissa oli muita oppilaitostyyppisiä enemmän

omia kestävän kehityksen ohjelmia ja ne olivat usein osa oppilaitoksen laatu-järjestelmää.

Ammatilliset, yleissivistävät ja vapaan sivistystyön oppilaitokset toteuttavat kestävän kehityksen opetusta useimmiten oppiaineiden välisenä integraationa. Vain noin 30 prosenttia vastanneista oppilaitoksista ilmoitti osallistumisesta ympäristöaiheiseen tai kestäväan kehitykseen liittyvään täydennyskoulutukseen. Suurin osa koulutuksesta oli lyhytkestoista ja opettajille tarkoitettua. Ammatilliset oppilaitokset huolehtivat parhaiten henkilöstönsä koulutuksesta. Täydennyskoulutus paransi merkittävästi arkipäivänteiden toteutumista kestävän kehityksen periaatteiden suuntaisesti.

Noin kolmannes oppilaitoksista oli nimennyt kestävän kehityksen ja ympäristöasioiden toteuttamisen organisoituiin tiimin tai yhteyshenkilön. Tämä auttoi kestävän kehityksen konkreettista toteutumista, samoin kuin se, jos oppilaitosten yhteydet kuntiin olivat toimivat. Arvonäkökohdat eivät tulleet esille tässä aineistossa.

Baltic 21E -ohjelman valmisteluun liittyvä arviointi vuonna 2002

Vuonna 2002 julkaistiin englanniksi opetusministeriön teettämä koko koulutusjärjestelmää koskeva arvio. Selvitys oli osa Baltic 21E -ohjelman taustatyötä (Education for sustainable development in Finland. Marja-Leena Loukola, Simo Isoaho, Kaisa Lindström, opetusministeriö 2002).

Perusasteen ja toisen asteen koulutuksen arviointi perustui Opetushallituksen vuonna 1999 tekemään arviointiin ja sen jälkeen tullessiin hankearviointeihin. Opettajat kokivat pahimmiksi kestävän kehityksen toteutumisen esteiksi rahan ja ajan puutteen sekä koulutuksen puutteen.

Ammattikorkeakouluille, yliopistoille ja vapaan sivistystyön oppilaitoksille tehtiin kysely kestävän kehityksen toteutumisesta. Korkea-asteen koulutuksessa pääpainopiste oli ympäristöosaamisessa ja poikkitieteellinen kestäväan kehityksen näkökulma oli vielä hakemassa asemaansa. Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa sitoutuminen kestäväan kehityksen edistämiseen vaihteli suuresti. Opettajien esittämät esteet vaihtelivat koulutuspolitiikasta mielenkiinnon puutteeseen.

4 Visio

Kestävä elämäntapa kestävässä yhteiskunnassa

Kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen visiona on kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset, joiden tietoja, taitoja ja motivaatiota kartutetaan kaikkeen kasvatukseen ja koulutukseen sisäänrakennetulla kestävä kehityksen kasvatuksella.

Kestävään elämäntapaan sitoutuneet kansalaiset kantavat vastuuta elämänsä jokaisessa vaiheessa ja erilaisissa tehtävissä uusien kestävien toimintatapojen ja toimintaympäristöjen kehittämistä. He osaavat punnita käytännön tilanteissa valintojen ekologisia, taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia vaikutuksia niin paikallisesti kuin maailmanlaajuisestikin. Kansalaiset muodostavat yhteiskunnan, jossa ihmisten fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kulttuurista ja taloudellista hyvinvointia vaalitaan luonnon monimuotoisuutta ja luonnonvaroja vähentämättä ja luonnon kestävyttä ylittämättä.

5 Kehittämiskohteet

Tämä strategia vahvistaa kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen painoarvoa ja suuntaa kasvattajille, opettajille ja kouluttajille tukea osaamisen ja oppimisympäristöjen kehittämiseen. Strategiassa keskitytään kohteisiin, jotka edellyttävät laajempaa yhteistyötä kasvattajien, opettajien ja kouluttajien kesken sekä opetusalan ja muiden toimijoiden asiantuntemuksen ja resurssien yhdistämistä. Tavoitteena on, että strategiassa esitetyt kehittämiskohteet konkretisoidaan eri toimijoiden strategioissa ja toimintasuunnitelmissa. Esitysten toteutumista seurataan ja tuloksia arvioidaan sekä yhdessä että toimialoittain.

5.1 Lisätukea kehittämistyölle

Kansalliset strategiat ja suunnitelmat

Hallinnonalat ja organisaatiot määrittelevät toimintansa ja kehittämisen painopisteet strategioissaan. Niissä painoalueiksi nimetyt teemat saavat suurimman osan kehittämisresursseista. Siksi on tärkeää saada kestävä kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus painoalueeksi opetushallinnossa ja sosiaali- ja terveyshallinnossa sekä saada muiden hallinnonalojen ja organisaatioiden strategioihin tuki kasvattajille, opettajille ja kouluttajille.

Kestävä kehitys painoalueeksi opetusalaan ja varhaiskasvatusta koskeviin strategioihin

Tuki kasvatukselle ja koulutukselle muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin

(1) *Koulutusjaosto esittää,*

että kestävä kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus määritellään opetushallinnon ja sosiaali- ja terveyshallinnon strategioissa painoalueeksi ja että strategian keskeiset päämäärät sisällytetään valmisteilla olevaan kansalliseen kestävä kehityksen strategiaan.

(2) *Koulutusjaosto esittää,*

että yliopistot ja ammatilliset opettajakorkeakoulut sisällyttävät kaikkien opettajien ja ohjaajien peruskoulutuksen opetussuunnitelmiin ja opinto-ohjelmiin kestävä kehityksen perustiedot ja pedagogiset taidot. *Koulutusjaosto esittää,* että kestävä kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus määritellään opetustoimen henkilöstökoulutusta koskevissa suunnitelmissa koulutuspoliittisesti merkittäväksi alueeksi ja että se sisältyy oppilaitosjohton täydennyskoulutuksen suunnitelmiin.

(3) *Koulutusjaosto esittää,*

että muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin ja toimintasuunnitelmiin kirjataan tuki kestävästä kehityksestä edistävälle kasvatukselle ja koulutukselle.

Yhteistyö- ja kehittämiskeskusverkoston rakentaminen

Valtion tasolla eri ministeriöt ja organisaatiot tukevat kestävästä kehityksestä kasvatusta ja koulutusta koskevia hankkeita, henkilöstön koulutusta, järjestöjä ja koordinoivat ohjelmia. Voimavarojen tehostamiseksi, päällekkäisyyksien karsimiseksi ja roolien selkiyttämiseksi tarvitaan suunnitelma hallinnonalojen välisen yhteistyön toteuttamisesta ja työnjaosta sekä suunnitelma säännöllisestä yhteydenpidosta ja tiedottamisesta.

Opettajankoulutukseen tarvitaan kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen resurssi- ja innovaatiokeskukseksi profiloituva yliopiston yksikkö. Sen tehtävä on kansainvälisten sopimustemme mukaisesti edistää kestävästä kehityksestä integroitumista opettajien ja muiden kasvattajien ja ohjaajien perus- ja täydennyskoulutukseen sekä koordinoita verkostoissa tehtävää kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen kehittämistyötä Suomessa. Keskus toimii yhteistyössä ammatillisten opettajakorkeakoulujen kanssa. Keskus osallistuu YK:n alaiseen toimintaan kansainvälisellä tasolla tekemällä kestävästä kehityksestä edistävää soveltavaa kasvatusta ja koulutusalan tutkimusta ja osallistumalla aloitteellisena toimijana kasvatusta ja koulutusalan kehittämistä parhaiten palvelevien verkostojen toimintaan Suomessa ja muualla maailmassa.

Kasvattajat, opettajat ja kouluttajat tarvitsevat pysyvää tukea kestävästä kehityksestä kasvatuksessa ja koulutuksessa. Tarvitaan alueellisia yhteistyöverkostoja ja kehittämiskeskustoja kartoittamaan yhteistyön ja asiantuntijatuon tarpeita ja mahdollisuuksia, keräämään ja levittämään hyviä käytänteitä, antamaan tiedollista ja menetelmällistä tukea, organisoimaan kehittämistyötä ja yhteydenpitoa. Luodaan kehittämiskeskusverkosto vahvistamalla jo olemassa olevien organisaatioiden voimavaroja siten, että ne voivat kartuttaa osaamistaan ja koordinoita pitkäjänteistä kehittämistyötä.

Paikallisten vahvuuksien ja tarpeiden kartoitus ja eri toimijoiden yhteistyön kehittäminen on osa koulutuksen järjestäjien työtä. Kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä tulisi suunnitella ja ohjata tehokkaammin luonto- ja ympäristökouluja, taiteen perusopetusta antavia organisaatioita, erilaisia kulttuurilaitoksia, järjestöjä, yhdistyksiä, mediaa, eri hallinnonalojen asiantuntijoita, seurakuntia ja elinkeinoelämän asiantuntijoita kumppanuuteen eri asteen koulujen, ilta- ja aamupäivätoiminnan ja varhaiskasvatuksen kanssa. Paikalliseen ympäristöön ja toimijoihin tutustuminen tuo kestävästä elämäntapaan tähtäävään kasvatukseen tärkeän pohjan.

Kansallinen taso:

- Suunnitelma hallinnonalojen ja muiden keskeisten toimijoiden yhteistyön toteuttamiselle
- Opettajankoulutukseen alan resurssi- ja innovaatiokeskus
- Kehittämisideoiden ja uusien ratkaisujen kerääminen ja välittäminen

Alueellinen taso:

- Alueelliset yhteistyöryhmät
- Alueelliset kehittämiskeskukset
- Kehittämisideoiden ja uusien ratkaisujen kerääminen ja välittäminen

Paikallinen taso:

- Yhteistyö päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten kesken
- Yhteistyö koulujen ja muiden paikallisten toimijoiden kesken
- Kehittämisideoiden ja uusien ratkaisujen kerääminen ja välittäminen

(4) *Koulutusjaosto esittää,*

että tehdään suunnitelma syksyyn 2006 mennessä eri hallinnonalojen ja muiden keskeisten toimijoiden yhteydenpidon vakiinnuttamiseksi valtion tasolla tavoitteena voimavarojen ja erilaisen asiantuntemuksen määrätietoinen suuntaaminen strategiassa esitettyihin kehittämiskohteisiin. Sovitaan myös kehittämisideoiden ja uusien ratkaisujen keräämisen tehostamisesta ja välittämisestä eri toimijoiden verkostoja ja tiedotuskanavia hyödyntäen. Jatketaan yhteistyötä median kanssa.

(5) *Koulutusjaosto esittää,*

että yliopistot yhdessä nimeävät yhden opettajankoulutusyksikön valtakunnalliseksi kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen tutkimus- ja kehittämisyksiköksi. Yksikköön perustetaan kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen resurssi- ja innovaatiokeskus, jolle kyseessä oleva yliopisto hakee Tokiossa sijaitsevan Yhdistyneiden kansakuntien yliopiston alueellisen keskuksen statusta.

(6) *Koulutusjaosto esittää,*

että jatketaan alueellisten kestävästä kehityksestä kasvatuksen ja koulutuksen yhteistyöryhmien kokoamista. Yhteistyöryhmät laativat vuoden 2006 loppuun mennessä alueelliset toiminta- ja kehittämissuunnitelmat ja etsivät kehittämiskeskukseksi profiloituvia yksiköitä. *Koulutusjaosto esittää,* että maahamme luodaan alueellisesti kattava kestävästä kehityksestä kasvatuksen ja koulutuksen kehittämiskeskusverkosto. Kehittämiskeskukset toimivat alueellisina osaamiskeskittyminä ja ne keräävät ja välittävät kehittämisideoita. Yhteydet yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin ovat tärkeitä.

(7) *Koulutusjaosto esittää,*

että suunnitteilla olevan kunta- ja palvelurakenteen uudistamisen yhteydessä vahvistetaan paikallista yhteistoiminnallisuutta kestävästä kehityksestä osaamisen kartuttamiseksi. Vahvistetaan yhteistyötä päivähoiton,

koulujen ja oppilaitosten kesken sekä niiden yhteyksiä luonto- ja ympäristökouluihin, taiteen perusopetusta antaviin organisaatioihin, kestävän kehityksen teemoja edistäviin järjestöihin ja yhdistyksiin, mediaan, eri hallinnonalojen ja elinkeinoelämän asiantuntijoihin ja tutkimukseen. Sovitaan uusien ratkaisujen keräämisestä ja kehittämisideoiden välittämisestä.

5.2 Osaamisen kehittäminen

Perus- ja täydennyskoulutukseen vaikuttaminen

Kasvattajien, opettajien ja kouluttajien osaaminen on kestävään elämäntapaan oppimisen perusta. Kaikkien alojen ja asteiden kasvattajien, opettajien, ohjaajien, oppaiden, neuvojen ja viestinnän ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen tulee sisällyttää kestävän kehityksen peruskysymysten käsittelyä. Tarvitaan tietojen ja pedagogisten taitojen vahvistamista. Tarvitaan monipuolisia valmiuksia osallistua, osallistaa, vastuuttaa, sitouttaa ja vaikuttaa sekä kykyä toimia moniammatillisessa ryhmässä.

Kestävä kehitys kasvattajien, opettajien ja kouluttajien perus- ja täydennyskoulutukseen

(8) *Koulutusjaosto esittää,*

että kaikkien kouluasteiden ja alojen kasvattajien, opettajien ja kouluttajien sekä viestinnän ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen sisällytetään kestävän kehityksen edistämiseen ja kestävän elämäntavan omaksumiseen liittyviä tietoja, taitoja ja valmiuksia.

Oppimateriaalien kehittäminen

Oppimateriaaleiksi sopivia aineistoja tuotetaan oppikirjakustantamojen lisäksi eri hallinnonaloilla, järjestöissä, yrityksissä ja hankkeissa. Sähköisissä ympäristöissä kansalliset ja kansainväliset tietolähteet ovat kaikkien ulottuvilla. Tietotulvan keskellä tietojen luotettavuuden arvioiminen sekä hyvien aineistojen löytäminen ja niiden muuttaminen opiskeluaineistoksi on usein työlästä. Aineistojen muokkaus kestävän kehityksen ymmärrystä lisääviksi, kestäviin valintoihin ja elämäntapaan opastaviksi edellyttävät pedagogien ja tiedon tuottajien yhteistyötä. Tarvitaan tehokkaampaa tiedotusta hyvistä oppimateriaaleista ja lähdeaineistoista.

Oppimateriaalien valinta ja käyttötapa on tärkeä osa kestävää arkea. Tuottamisen ja käytettävyyden kestävyys on sisällön ohella tärkeä valintakriteeri. Oppimateriaalien valinta ja käyttö on kestävän kulutuksen oppimista.

Yhteistyö kouluyhteisössä ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa sisältää monia käytännön järjestelyjä ja vastuukysymysten selvittelyä. Kokemus-

ten pohjalta tiedetään yhteistyön keskeisimmät edut, hankaluudet ja esteet. Tarvitaan oppaita, joissa on tietoa ja ohjeita yhteistyön organisoimisen helpottamiseksi.

Oppimateriaalien kehittäminen kestävän
tulevaisuuden rakentamista tukeviksi

Oppimateriaalien elinkaari kestäväksi

Monitieteellinen ja moniammatillinen työskentely
tuo uusia vaatimuksia oppimateriaaleille

(9) Koulutusjaosto esittää,

että kartoitetaan kouluissa ja oppilaitoksissa käytettäviä tietolähteitä ja oppimateriaaleja ja arvioidaan niiden käyttökelpoisuutta kestävyiden eri ulottuvuuksien yhteensovittamisen ja kestäviin elämäntapoihin ohjaamisen kannalta. Tiedotetaan hyvistä lähdeaineistoista. Esitetään myös oppaiden laatimista oppiainerajat ylittävän opetuksen ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa tehtävän yhteistyön toteuttamisesta.

5.3 Oppimisympäristöjen kehittäminen ja laajentaminen

Yhteiskunta oppimisympäristöksi

Oman elämän hallinta, yhteisöllisyyden kokeminen, vastuunotto ja tulevaisuusorientaatio edellyttävät yhteiskunnan rakenteen hahmottamista, näkemystä erilaisten toimijoiden tarpeista, vastuun ja päätöksenteon jakautumisesta eri tahoille. On tärkeää päästä tutustumaan erilaisiin asuinympäristöihin, työympäristöihin, palvelujen ja vapaa-ajan toimintojen tuottamiseen, päätöksentekoon ja hallintoon sekä luonnonympäristön tilaan ja oppia hahmottamaan oma paikallisyhteisö kokonaisuutena. On myös tärkeää nähdä oman paikallisyhteisön yhteydet ja riippuvuudet muista alueista ja koko maapallon toiminnasta ja tilasta. Realistinen käsitys oman paikkakunnan ihmisten hyvinvoinnista, demokratian toimivuudesta, talouden vakaudesta ja luonnon tilasta antaa tukevan pohjan tulevaisuudensuunnitelmien ekologisen, taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen kestävyiden arvioimiselle ja visioinnille.

Kontaktien luominen ja yhteistyömuotojen suunnittelu paikallisten toimijoiden kanssa vaatii päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten henkilöstöltä aikaa ja monenlaista selvitystyötä. Yhteistyön käynnistäminen helpottuu, kun kaikki osapuolet ovat tietoisia yhteistyön merkityksestä, päämääristä ja eduista. Tarvitaan yhteyshenkilöitä, tieto- ja viestintätekniisten mahdollisuuksien laajempaa hyödyntämistä sekä aitoja tutkimus-, suunnittelu- ja osallistumistilanteita konkreettisten asioiden ympärillä. Kokemukset toimivista tavoista laajentaa oppimisympäristö koulun ulkopuoliseen maailmaan

ovat tärkeitä. Jokaisen hallinnonalan tai muun toimijan tulisi huolehtia onnistuneiden yhteistyömallien leviämisestä, uusien kehittamisestä ja yhteistyöhön kannustamisesta oman toimialansa sisällä.

Oppimisympäristön laajentamiseen tarvitaan kumppaneita

Uusi teknologia ja sähköiset oppimisympäristöt monimuotoistavat ja laajentavat verkostoja

(10) *Koulutusjaosto esittää,*

että kehitetään paikallistasolla päivähoidon ja oppilaitosten sekä muiden organisaatioiden ja järjestöjen välisiä yhteistyömalleja tavoitteena laajentaa oppimisympäristöä yhteiskuntaan. Pyritään mahdollistamaan lasten, nuorten ja aikuisopiskelijoiden osallistuminen paikalliseen kehittämistoimintaan. Hyödynnetään uutta teknologiaa vuorovaikutuksen ja verkostoitumisen monipuolistamisessa. Tavoitteena on, että vuonna 2014 kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on toimivia yhteistyömuotoja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa.

Osallistuva ja aktiivinen kansalaisuus

Erilaisten osallistumis- ja vaikuttamiskeinojen tunteminen ja käyttäminen on oleellista demokratian kehittymisessä ja kestävän tulevaisuuden rakentamisessa. Osallistumaan oppiminen lähtee omien toimintatapojen vaikutusten ymmärtämisestä, oman työyhteisön suunnitteluun ja suunnitelmien toteutukseen osallistumisesta ja jatkuu kansalaistoimintana ja elämän eri vaiheissa erilaisissa tehtävissä vaikuttamisena. Kaikkien lasten ja nuorten tulee saada kokemuksia vastuunotosta ja yhteisten asioiden hoidosta sekä omassa yhteisössä että koulun ulkopuolisessa yhteisössä. On tärkeää oppia näkemään pienten, paikallisten toimien vaikutus jopa maailmanlaajuisesti. Osallistuminen kansallisiin ja kansainvälisiin hankkeisiin tukee maailmankansalaisuuden kasvamista ja avartaa näkemystä globaaleihin ympäristö- ja kehityskysymyksiin sekä hyvinvoinnin oikeudenmukaisemman jakautumisen tarpeisiin ja mahdollisuuksiin.

Kestävään tulevaisuuteen osallistumalla ja vaikuttamalla

(11) *Koulutusjaosto esittää,*

että edistetään jo kehitettyjen ja tuloksellisiksi havaittujen osallistumis- ja vaikuttamistapojen leviämistä ja vakiintumista koulutusorganisaatioissa ja uusien osallistumis- ja vaikuttamistapojen kehittämistä esimerkiksi kehittävän tutkimuksen avulla.

Kestävän kehityksen toimintaohjelma kaikkiin oppilaitoksiin

Kestävän kehityksen edistämisen suunnitelmallisuus ja työyhteisön sitouttaminen toteutuvat varmimmin, kun koko työyhteisö laatii yhdessä kestävän kehityksen toimintaohjelman. Toimintaohjelman valmistelu alkaa nykytilan kartoituksella ja sen pohjalta päätetään kehittämistoimenpiteistä. Kehittämistoimenpiteet koskevat johtamista, opetusta ja arkikäytänteitä. Oppimisen kannalta on tärkeää, että sekä opetus että toimintakulttuuri tukevat kestäväan elämäntapaan kasvamista ja kestäviin kulutustottumuksiin harjaantumista. Toimintaohjelman laadinta edellyttää pitkäjänteistä työtä, moniammatillista yhteistyötä ja vastuiden määrittelyä.

Kestävän kehityksen toimintaohjelma koskee johtamista, opetusta ja arkikäytäntöjä

- (12) *Koulutusjaosto esittää,*
että kaikkiin koulutusorganisaatioihin laaditaan oma kestävän kehityksen toimintaohjelma vuoteen 2010 mennessä. Sen tulisi olla osa toiminta- ja taloussuunnitelmaa ja laadunhallintaa. Tavoitteena on, että 15 prosenttia päiväkodeista, kouluista ja oppilaitoksista on saanut ulkoisen tunnuksen tai sertifiointin kestävän kehityksen toiminnastaan vuoteen 2014 mennessä.

6 Seuranta ja arviointi

Seurannan ja arvioinnin tavoitteena on saada säännöllisesti tietoa strategiassa esitettyjen tukitoimien käynnistymisestä, osaamisen ja oppimisympäristöjen kehittymisestä sekä koulujen ja muiden toimijoiden välisen yhteistyön kehittymisestä. Seurataan myös kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen edistymistä kansainvälisesti. Arvioidaan tukitoimien tuloksellisuutta sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Suunnitellaan tiedonkeruuseen seuranta- ja arviointijärjestelmä ja indikaattoreita. Arvioidaan strategian tarkistustarvetta.

Seuranta ja arviointia toteutetaan myös alueellisissa kehittämiskeskuk- sissa ja osana paikallista arviointia, laadunhallintaa ja sertifiointijärjestel- mien käyttöä. Olemassa olevaan arviointitoimintaan liitetään kestävän kehi- tyksen ulottuvuudet, jotta muutoksen toteutumista voidaan seurata.

Seurataan ja arvioidaan

- strategiassa esitettyjen tukitoimien käynnistymistä
- osaamisen kehittymistä
- oppimisympäristöjen kehittymistä
- kumppanuuksien kehittymistä koulujen ja muiden toimijoiden kesken

(13) *Koulutusjaosto esittää,*
että käynnistetään yhteistyö seurannan ja tiedonkeruu-, arviointi- ja pa- lautejärjestelmien suunnittelusta ehdotettujen toimenpiteiden toteutu- misen ja toteutuneiden ehdotusten vaikutusten arvioimiseksi.

(14) *Koulutusjaosto esittää,*
että oppimistuloksia arvioidaan ohjelmakauden puolivälissä.

II osa

Kestävää kehitystä edistävän
kasvatuksen ja koulutuksen
strategia vuosille 2006–2014
toimeenpanosuunnitelma

Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014

7 Toimenpiteet ja vastuut kehittämistoiminnan käynnistämisessä

7.1 Lisätukea kehittämistyölle

7.1.1 Kansalliset strategiat ja suunnitelmat

(1) *Koulutusjaosto esittää,*

että kestävästä kehitystä edistävä kasvatusta ja koulutusta määritellään opetus- sekä sosiaali- ja terveyshallinnon strategioissa painoalueeksi ja että strategian keskeiset päämäärät sisällytetään valmisteilla olevaan kansalliseen kestävästä kehityksen strategiaan.

(2) *Koulutusjaosto esittää,*

että yliopistot ja ammatilliset opettajakorkeakoulut sisällyttävät kaikkien opettajien ja ohjaajien peruskoulutuksen opetussuunnitelmiin ja opinto-ohjelmiin kestävästä kehityksen perustiedot ja pedagogiset taidot. *Koulutusjaosto esittää,* että kestävästä kehitystä edistävä kasvatusta ja koulutusta määritellään opetustoimen henkilöstökoulutusta koskevissa suunnitelmassa koulutuspoliittisesti merkittäväksi alueeksi ja että se sisältyy oppilaitosjohdon täydennyskoulutuksen suunnitelmiin.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Opetushallinto* vahvistaa kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen asemaa nostamalla sen painopistealueeksi *opetushallinnon strategioihin, toimintasuunnitelmiin ja opetustoimen henkilöstökoulutus-suunnitelmiin*. Tärkeitä strategioita valtion tasolla ovat opetusministeriön tutkimuksen ja koulutuksen strategia ja Opetushallituksen strategia. Myös opetusministeriön tekemät tulossopimukset yliopistojen, ammattikorkeakoulujen ja Opetushallituksen kanssa ovat keskeisiä painopisteiden määrittelyssä. Paikallinen strategiatyö saa tukea opetushallinnon valtakunnan tason strategioista ja sovelluksensa paikallisista painotustarpeista.
- *Yliopistot ja ammatilliset opettajakorkeakoulut* vahvistavat kestävästä kehityksen osaamista sisällyttämällä kaikkien opettajien ja ohjaajien perus- ja täydennyskoulutusta sekä oppilaitosjohdon koulutusta koskeviin suunnitelmiin kestävästä kehityksen tietopohjaa ja pedagogiikkaa.
- *Sosiaali- ja terveyshallinto* vahvistaa kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen asemaa nostamalla *kaikki kestävästä kehityksen ulottuvuudet varhaiskasvatussuunnitelmiin ja terveyskasvatusta ja -ohjausta koskeviin strategioihin ja suunnitelmiin*.
- *Kansalliseen kestävästä kehityksen strategiaan* ja seuraavien hallitusten hallitusohjelmiin kirjataan kasvatuksen, koulutuksen ja viestinnän kes-

keinen asema kestävän kehityksen edistämässä ja lisätuki kehittämistyölle.

(3) *Koulutusjaosto esittää,*

että muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin ja toimintasuunnitelmiin kirjataan tuki kestävää kehitystä edistävälle kasvatukselle ja koulutukselle.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Ympäristöhallinto*, jonka keskeinen tehtävä on kestävän kehityksen edistäminen, toimii *esimerkkinä kestäviin toimintatapoihin sitoutumisessa sekä levittää kestäviä toimintatapoja aktiivisesti* muille hallinnonaloille ja yhteiskunnan eri toimijoille. Osana tiedollista ohjausta ja muita hallinnon ohjaukeinoja *vahvistetaan koulu yhteistyötä ja kasvatus- ja valistustehtävän painoarvoa* valmisteilla olevan ympäristöhallinnon ympäristökasvatuksen ja -valistuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti.
- *Muut hallinnonalat* sitoutuvat strategioissaan omien toimialueidensa tehtävästä ja asiantuntemuksesta käsin *tukemaan kestävien toimintatapojen ja valintojen edistämistä ja koulu yhteistyötä*. Kukin hallinnonala vastaa itse kestävän kehityksen ja kasvatuksen tai sen tukemisen painoarvon selkiyttämistä omista strategioista ja toimintasuunnitelmissaan.
- *Elinkeinoelämä* tukee *koulu yhteistyötä ja edistää kestävien toimintatapojen kehittämistä*. Elinkeinoelämä vastaa oman alan ympäristöosaamisen kurtumisesta *osana työssä oppimista*.
- *Palkansaaajien keskusjärjestöt* korostavat koulutuksen roolia kestävän kehityksen edistämässä ja *edistävät toiminnassaan kestävä kehityksen opetusta sekä suosittavat kestävä kehityksen mukaisia työskentelytapoja ja -olosuhteita*.
- *Järjestöjen strategioissa ja toimintasuunnitelmissa* määritellään *vastuu kestävään tulevaisuuteen kasvattamisesta* oman toimintalohkon näkökulmasta. Järjestöjä kannustetaan sekä tiedollisella ohjauksella että taloudellisin kannustimin lisäämään kestävään elämäntapaan tähtäävää toimintaa.
- *Koulutusjaosto* järjestää keväällä 2006 *seminaarin*, jossa kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategiaa ja sen esittämää yhteistyötä kestävämmän elämäntavan rakentamiseksi esitellään päättäjille ja eri toimijoiden strategioista vastaaville.

7.1.2 Yhteistyö- ja kehittämiskeskusverkoston rakentaminen

(4) *Koulutusjaosto esittää,*

että tehdään suunnitelma syksyyn 2006 mennessä eri hallinnonalojen ja muiden keskeisten toimijoiden yhteydenpidon vakiinnuttamiseksi valtion tasolla tavoitteena voimavarojen ja erilaisen asiantuntemuksen määrätie-

toinen suuntaaminen strategiassa esitettyihin kehittämiskohteisiin. Sovitaan myös kehittämisideoiden ja uusien ratkaisujen keräämisen tehostamisesta ja välittämisestä eri toimijoiden verkostoja ja tiedotuskanavia hyödyntäen. Jatketaan yhteistyötä median kanssa.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *YM ja OPM/OPH käynnistävät hallinnonalojen ja organisaatioiden yhteydenpidon vakiinnuttamisen suunnittelun ja käytänteen organisoinnin valtion tasolla.* Kartoitetaan nykykäytänteet, kehitetään toimintatapoja ja selkiytetään rooleja yhteisesti tärkeäksi koettujen kansainvälisten ja kansallisten hankkeiden sekä järjestöjen resursointiin. Selvitetään, miten Suomen Tammi-verkostossa kehitettyä mallia, jossa Museovirasto, Opetushallitus, ympäristöministeriö ja paikalliset kulttuurikasvatuksen toimijat edistävät ansiokkaasti kulttuurisesti kestävästä kehityksestä, voitaisiin soveltaa muihinkin teemoihin. Sovitaan tavasta, jolla kehittämisideoiden levitystä voidaan tehostaa. Varataan henkilö- ja talousresursseja koordinaation hoitoon. Käytetään Opetushallituksen kestävästä kehityksestä verkopalvelua keskeisenä tiedotuskanavana valtakunnan tasolla. Järjestetään kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen arviointi- ja kehittämisfoorumeita tavoitteena eri hankkeiden ja verkostojen välisen yhteydenpidon laajentaminen.
- *Järjestöjä kannustetaan yhteistyöhön ja verkostoitumaan työn vaikuttavuuden lisäämiseksi.*

(5) Koulutusjaosto esittää,

että yliopistot yhdessä nimeävät yhden opettajankoulutusyksikön valtakunnalliseksi kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen tutkimus- ja kehittämisyksiköksi. Yksikköön perustetaan kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen resurssi- ja innovaatiokeskus, jolle kyseessä oleva yliopisto hakee Tokiossa sijaitsevan Yhdistyneiden kansakuntien yliopiston alueellisen keskuksen statusta.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Yliopistot yhdessä nimeävät opettajankoulutusyksikön kestävästä kehityksestä kasvatuksen ja koulutuksen kehittäjäksi ja hakevat sille tehtävän mukaiset resurssit.* Yksikköön perustetaan kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen resurssi- ja innovaatiokeskus, jolle ko yliopisto hakee Tokiossa sijaitsevan Yhdistyneiden kansakuntien yliopiston alueellisen keskuksen statusta. Keskus koordinoi yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opettajankouluttajien välistä yhteistyötä ja toimii kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Se koordinoi ja tukee myös alueellisten keskustusten kehittämistoimintaa Suomessa.

(6) Koulutusjaosto esittää,

että jatketaan alueellisten kestävästä kehityksestä kasvatuksen ja koulutuksen yhteistyöryhmien kokoamista. Yhteistyöryhmät laativat vuoden 2006

loppuun mennessä alueelliset toiminta- ja kehittämissuunnitelmat ja etsivät kehittämiskeskuksiksi profiloituvia yksiköitä. Koulutusjaosto esittää, että maahamme luodaan alueellisesti kattava kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen kehittämiskeskusverkosto. Kehittämiskeskukset toimivat alueellisina osaamiskeskittyminä ja ne keräävät ja välittävät kehittämisideoita. Yhteydet yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin ovat tärkeitä.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *YM, OPH ja alueelliset toimijat* jatkavat alueellisten yhteistyöryhmien kokoamista ja *tukevat alueellisten kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen yhteistyöryhmien toiminnan* käynnistymistä. Yhteistyöryhmät laativat alueelliset toiminta- ja kehittämissuunnitelmat, osallistuvat kehittämiskeskuksiksi haluavien yksiköiden kartoitukseen ja tukevat alueellisten kehittämiskeskusten toimintaa.
- *YM, OPM/OPH ja alueelliset kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen yhteistyöryhmät* käynnistävät *jo olemassa olevien organisaatioiden voimavarojen ja asiantuntemuksen kartoituksen* tavoitteena löytää organisaatioita, joilla on resursseja ja halua kehittyä alueelliseksi kehittämiskeskuksiksi. Alueellinen kehittämiskeskus voi olla yksi fyysinen yksikkö tai esimerkiksi useamman toimijan yhteistyöverkko. Sovitaan yhdessä alueellisten toimijoiden kanssa kehittämiskeskusten resursoinnista ja etsitään yhteistyökumppaneita voimavarojen ja asiantuntemuksen kartuttamiseksi. Kartoitetaan mahdollisuuksia hakea EU-rahoitusta yhteistyössä maakuntaliittojen kanssa.

(7) *Koulutusjaosto esittää,*

että suunnitteilla olevan kunta- ja palvelurakenteen uudistamisen yhteydessä vahvistetaan paikallista yhteistoiminnallisuutta kestävän kehityksen osaamisen kartuttamiseksi. Vahvistetaan yhteistyötä päivähoidon, koulujen ja oppilaitosten kesken sekä niiden yhteyksiä luonto- ja ympäristökouluihin, taiteen perusopetusta antaviin organisaatioihin, kestävän kehityksen teemoja edistäviin järjestöihin ja yhdistyksiin, mediaan, eri hallinnonalojen ja elinkeinoelämän asiantuntijoihin ja tutkimukseen. Sovitaan uusien ratkaisujen keräämisestä ja kehittämisideoiden välittämisestä.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Koulutusjaosto suosittelee kunnille paikallisen yhteistoiminnallisuuden vahvistamista* tavoitteena laaja yhteistyöverkosto ja asiantuntijatuki kasvattajille, opettajille ja kouluttajille kestävän kehityksen kasvatuksessa ja koulutuksessa. Yhteistyöverkon suunnittelu voi olla osa kunta- ja palvelurakenneuudistusta.
- *YM, OPM/OPH ja Kuntaliitto* käynnistävät neuvottelut *luonto- ja ympäristökoulujen kehittämisestä ja toiminnan turvaamisesta.*

- Edistetään koulujen ja esimerkiksi luonto- ja ympäristöalan oppilaitosten profiloitumista *kestävän kehityksen kouluiksi ja oppilaitoksi*. Edistetään *ammattillisen lisäkoulutuksen ja vapaan sivistystyön* kehittämishankkeiden kautta kestävän kehityksen näkökulmaa *aikuisten osaamisen kehittämisessä*. Vahvistetaan lisäksi kestävän kehityksen merkitystä ammatillisissa näyttötutkinnoissa.

7.2 Osaamisen kehittäminen

7.2.1 Perus- ja täydennyskoulutus

(8) *Koulutusjaosto esittää,*

että kaikkien kouluasteiden ja alojen kasvattajien, opettajien ja kouluttajien sekä viestinnän ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen sisällytetään kestävän kehityksen edistämiseen ja kestävän elämäntavan omaksumiseen liittyviä tietoja, taitoja ja valmiuksia.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Kaikkien asteiden ja alojen opettajankoulutuksesta vastaavat* sisällyttävät opettajien ja oppilaitosjohdon perus- ja täydennyskoulutukseen kestävän elämäntavan omaksumiseen liittyvää tietopohjaa ja pedagogiikkaa. Jokaiseen opettajankoulutusyksikköön tulee nimetä kestävän kehityksen vastuhenkilö ja luoda hänelle toimintaedellytykset. Kestävään kehitykseen liittyvää osaamista on tärkeää kartuttaa myös varhaiskasvatuksen ja viestinnän ammattilaisten koulutuksessa.
- *Opetusministeriö* nimeää kestävän kehityksen *koulutuspoliittisesti tärkeäksi painoalueeksi opettajien täydennyskoulutuksessa*.
- *Ympäristöministeriö* huolehtii tulosohjauksella, että Suomen ympäristökeskuksella ja alueellisilla ympäristökeskuksilla ja Metsähallituksen luontopalveluilla on edellytykset hoitaa oma osuutensa tietojen ja asiantuntemuksensa tarjoajana.
- *Muiden hallinnonalojen* järjestämään täydennyskoulutukseen ja opettajille suuntaamaan koulutukseen lisätään kestävän kehityksen opintoja.

7.2.2 Oppimateriaalien kehittäminen

(9) *Koulutusjaosto esittää,*

että kartoitetaan kouluissa ja oppilaitoksissa käytettäviä tietolähteitä ja oppimateriaaleja ja arvioidaan niiden käyttökelpoisuutta kestävyiden eri ulottuvuuksien yhteensovittamisen ja kestäviin elämäntapoihin ohjaamisen kannalta. Tiedotetaan hyvistä lähdeaineistoista. Esitetään myös oppaiden laatimista oppiainerajat ylittävän opetuksen ja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa tehtävän yhteistyön toteuttamisesta.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- Käynnistetään *tutkimushanke*, jolla selvitetään kestävän kehityksen ja kestävien elämäntapojen edistämisen käsittelyä nykyisissä oppimateriaaleissa. Selvitetään myös, mitä oppimateriaaleja ja lähdeaineistoja kouluissa ja oppilaitoksissa käytetään. Selvitetään oppimateriaalien tuottamistavan kestävyyttä ja sen huomioonottamista oppimateriaalivalintoja tehtäessä.
- Käynnistetään kasvattajille ja opettajille tarkoitettujen *oppaiden* laatiminen. Tarvitaan hyväksi todettujen käytäntöjen ja uusien ideoiden levittämistä oppiainerajat ylittävän opetuksen toteutuksesta, opetuksen ja toimintakulttuurin yhdentämisestä ja moniammatillisesta työskentelystä. Samoin tarvitaan ideoita yhteistyön organisoimiseen koulujen ja ulkopuolisten yhteistyökumppaneiden kesken. Yhteistyökumppanit tarvitsevat tietoa koulutyön käytännöistä ja opetuksen tavoitteista ja koulut yhteistyökumppaneiden yhteistyömahdollisuuksista ja tavoitteista. Kaikki tarvitsevat tietoa erilaista yhteistyön organisointitavoista ja vastuukysymyksistä. Tavoitteena on helpottaa yhteistyön käynnistymistä. *OPM/OPH, yliopistot ja Opettajien Ammattijärjestö OAJ* käynnistävät työn.
- *Tiedotetaan* hyvistä lähdeaineistoista ja oppimateriaaleista Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelussa.

7.3 Oppimisympäristöjen kehittäminen ja laajentaminen

7.3.1 Yhteiskunta oppimisympäristöksi

(10) *Koulutusjaosto esittää,*

että kehitetään paikallistasolla päivähoidon ja oppilaitosten sekä muiden organisaatioiden ja järjestöjen välisiä yhteistyömalleja tavoitteena laajentaa oppimisympäristöä yhteiskuntaan. Pyritään mahdollistamaan lasten, nuorten ja aikuisopiskelijoiden osallistuminen paikalliseen kehittämistoimintaan. Hyödynnetään uutta teknologiaa vuorovaikutuksen ja verkostoitumisen monipuolistamisessa. Tavoitteena on, että vuonna 2014 kaikilla kouluilla ja oppilaitoksilla on toimivia yhteistyömuotoja koulun ulkopuolisten tahojen kanssa.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- Kerätään *kokemuksia kumppanuuksista* päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten ja muiden paikallisten toimijoiden kesken. Selvitetään yhteistyömahdollisuuksia esimerkiksi museo-, kulttuuri-, maankäytönsuunnittelu-, ympäristö-, sosiaali- ja terveys-, turvallisuus- ja kuluttajaviranomaisten, paikallisen median, luontokoulujen ja -keskusten, yritysten ja järjestöjen kanssa. *Koulutusjaoston jäsenten taustaorganisaatiot* sitoutuvat hyvien käytäntöjen levittämiseen omalla vastualueellaan.

- Kehitetään *sähköisten oppimisympäristöjen* käyttöä yhteyksien lisäämisessä ympäröivään yhteiskuntaan ja kansainvälisiin foorumeihin. Kehitetään *avoimia oppimisympäristöjä*, joissa erilaiset oppijat kohtaavat.
- Jatketaan *viestintäkampanjoita* kestävyyttä edistävien valintojen helpottamiseksi ja vakiinnuttamiseksi ja eri sektoreiden yhteistyön laajentamiseksi. Hyödynnetään viestintätutkimuksen asiantuntemusta ja mainonnan keinoja. Viestintäkampanjoiden käynnistämisestä vastaavat *KTM, OPM, YM, LVM, alueelliset ympäristökeskukset, Metsähallituksen luontopalvelut, kunnat, järjestöt, Kuluttajavirasto, Mainonnan eettinen neuvosto ja Mainonnan neuvottelukunta*.

7.3.2 Osallistuva ja aktiivinen kansalaisuus

- (11) *Koulutusjaosto esittää,*
että edistetään jo kehitettyjen ja tuloksellisiksi havaittujen osallistumis- ja vaikuttamistapojen leviämistä ja vakiintumista koulutusorganisaatioissa ja uusien osallistumis- ja vaikuttamistapojen kehittämistä esimerkiksi kehittävän tutkimuksen avulla.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- Kerätään tietoa *erilaisista tavoista lisätä osallistumista ja vaikuttamista päiväkodeissa, kouluissa ja oppilaitoksissa sekä lisätä kouluhyvinvointia*. Levitetään tietoa erilaisten ratkaisujen ja käytäntöjen toimivuudesta. Levitetään tietoa oppilaskuntien ja vanhempainyhdistysten hyvistä käytänteistä. Varataan resurssit kokemusten keräämiseen, käytäntöjen jatkokehittelyyn ja ideoiden levittämiseen. Tuetaan kehittävää tutkimusta.
- Suositellaan koulutuksen järjestäjille *koulutusorganisaatioiden ja järjestöjen välisen yhteistyön kehittämistä*. Tuetaan järjestöjen mahdollisuuksia päästä esittelemään päiväkodeille, kouluille ja oppilaitoksille ja muille organisaatiolle toimintatapojaan ja rooliaan kansalaisyhteiskunnassa.
- Kootaan kokemuksia, miten *paikallisagendatyössä* on huomioitu päiväkodit, koulut ja oppilaitokset. Esimerkit kootaan Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalveluun.
- Kerätään tietoa päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten *hankinnoista, materiaalien käytöstä ja jätehuollosta*. Tavoitteena on selvittää koulujen hankintaprosesseja, saada kokonaiskuva materiaalivirroista ja mahdollisuuksista vaikuttaa hankintoihin, kulutustapoihin ja jätteiden syntyyn ehkäisyyn. Hyödynnetään jo olemassa olevien hankintaneuvontapalvelujen osaamista ja suunnitteilla olevaa materiaalitehokkuuden palvelukeskusta. Rakennetaan malleja materiaalivirtojen kuvaamisesta ja mahdollisuuksista vaikuttaa niihin. Kerätään kokemuksia materiaalivirtojen selvityksen ja seurannan niveltämisestä opetukseen ja toimintakulttuurin muutokseen. *Opetushallinto, ympäristöhallinto ja Kuntaliitto* jatkavat jo

käynnistynyttä työtä ja kaikki levittävät tietoa kokemuksista ja tuloksista omia kanaviaan hyödyntäen.

7.3.3 Kestävän kehityksen toimintaohjelma

(12) *Koulutusjaosto esittää,*

että kaikkiin koulutusorganisaatioihin laaditaan oma kestävän kehityksen toimintaohjelma vuoteen 2010 mennessä. Sen tulisi olla osa toiminta- ja taloussuunnitelmaa ja laadunhallintaa. Tavoitteena on, että 15 prosenttia päiväkoteista, kouluista ja oppilaitoksista on saanut ulkoisen tunnuksen tai sertifiikaatin kestävän kehityksen toiminnastaan vuoteen 2014 mennessä.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- Tuetaan päiväkoteja, kouluja ja oppilaitoksia kestävän kehityksen toimintaohjelmien, laatu- ja ympäristöjärjestelmien käyttöönotossa järjestämällä *täydennyskoulutusta* ja markkinoimalla *tukimateriaalia*.
- Käynnistetään OPM:n, YM:n ja järjestöjen väliset neuvottelut Vihreän lipun ja Oppilaitosten ympäristösertifiointin ylläpidosta ja resursoinnista, tiedotuksesta ja opettajien täydennyskoulutuksesta. Laajennetaan *oppilaitosten ympäristösertifiointi* käsittämään myös kestävän kehityksen sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden.
- *OPM/OPH, YM, STM/Stakes ja Kuntaliitto* käynnistävät selvityksen säästöistä, terveysvaikutuksista ja muista *myönteisiä vaikutuksista*, joihin suunnitelmallisella kestävyteen paneutumisella päästään.
- Tuetaan *kuntatason strategiatyötä*, joka tehostaa sektoreiden välistä yhteistyötä ja tukee päiväkoteja, kouluja ja oppilaitoksia kestävän kehityksen edistämässä.

8 Toimenpiteet ja vastuut seurannan ja arvioinnin käynnistämisessä

(13) *Koulutusjaosto esittää,*

että käynnistetään yhteistyö seurannan ja tiedonkeruu-, arviointi- ja palautejärjestelmien suunnittelusta ehdotettujen toimenpiteiden toteutumisen ja toteutuneiden ehdotusten vaikutusten arvioimiseksi.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *OPM/OPH, STM, YM ja Kuntaliitto käynnistävät yhteistyön kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian seurannasta ja arvioinnista. Jatketaan indikaattoreiden kehittämistä.*
- *OPM/OPH, STM ja YM neuvottelevat arviointia tekevien tahojen ja yliopistojen kanssa kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen vaikuttavuuden arvioimisesta tavoitteena monipuoliset arviointihankkeet.*
- *Tuetaan alueellisia kehittämiskeskuksia sekä päiväkoteja, kouluja ja oppilaitoksia laajentamaan oman toimintansa arvioimisen koskemaan myös kestävästä kehityksestä eri ulottuvuuksien toteutumista.*

(14) *Koulutusjaosto esittää,*

että oppimistuloksia arvioidaan ohjelmakauden puolivälissä.

Koulutusjaoston näkemyksen mukaan tarvitaan seuraavia toimenpiteitä:

- *Opetushallitus toteuttaa ohjelmakauden puolivälissä kansallinen arvioinnin oppimistuloksista ja kestävästä kehityksestä toteutumisesta opetuksessa, oppiaineiden välisessä yhteistyössä, koulun toimintakulttuurissa ja yhteistyössä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa.*

Liite 1

Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto, asettaminen

Ympäristöministeriö
ympäristönsuojeluosasto

ASETTAMISPÄÄTÖS

YM045:02/2002

25.5.2004

Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto

Asettaminen

Ympäristöministeriön ympäristönsuojeluosasto on tänään asettanut Suomen kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston.

Toimikausi

25.5.2004 - 31.12.2007

Tausta

Koulutuksella on kestävän kehityksen edistämisessä tärkeä, yhteiskuntien eri toimintasektorit läpäisevä rooli, ja sen tavoitteena on lisätä kansalaisten tietoisuutta kestävän kehityksen merkityksestä ja sen sisällöstä. Koulutuksella voidaan edistää ihmisten ammatillisia valmiuksia ottamalla huomioon kestävän kehityksen näkökohdat ja lisäksi koulutus tuottaa erikoisasantuntijoita kestävän kehityksen tehtäviin. Johannesburgin huippukokouksen mukaan on edistettävä kestävän kehityksen koulutusta, joka perustuu kokonaisvaltaiseen näkemykseen taloudellisesta, sosiaalisesta sekä ympäristön huomioon ottavasta kehityksestä. Tänä vuonna aihe on erityisen ajankohtainen, koska YK:n yleiskokous päättää Koulutuksen ja kestävän kehityksen vuosikymmenen toimintasuunnitelmasta vuoden 2004 syksyllä.

Tavoitteet

Koulutusjaosto edistää kestävän kehityksen koulutusta ja kasvatusta. Jaosto pohtii myös kestävän kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen resurssien kehittämistä ja toimijoiden vastuunjaon selkeyttämistä.

Tehtävä

Koulutusjaosto kartoittaa kestävän kehityksen edistymistä koulusektorilla ja osallistuu YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen kansalliseen seurantaan. Jaosto osallistuu kestävän kehityksen toimikunnan työohjelman teemojen valmisteluun erityisesti kestävän kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen osalta ja työstää työohjelmaan myös erillisen teeman kestävän kehityksen koulutuksesta ja kasvatuksesta.

Organisointi

Puheenjohtaja Kirsi Lindroos, pääjohtaja, opetushallitus

Henkilökohtainen varajäsen Heli Kuusi, ylijohdaja, Opetushallitus

Varapuheenjohtaja Anna-Liisa Kiiskinen, erikoistutkija, Keski-Suomen ympäristökeskus

Henkilökohtainen varajäsen Rainer Lahti, ylitarkastaja, ympäristöministeriö

Jäsenet:

Marja-Leena Loukola, opetusneuvos, opetushallitus

Henkilökohtainen varajäsen Lea Houtsonen, opetusneuvos, Opetushallitus

Petri Pohjonen, suunnittelujohtaja, Opetushallitus
Henkilökohtainen varajäsen Pekka Elo, ylitarkastaja, opetushallitus
Marika Palosaari, tutkija, Suomen ympäristökeskus
Henkilökohtainen varajäsen Eeva-Riitta Puomio, osastopäällikkö, Uudenmaan
ympäristökeskus
Kaija Suonsivu, tutkimuspoliittinen asiamies, Tehy ry
Eija Mustonen, laatukoordinaattori, Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry
Tiina Salmio, kouluttaja, Suomen YK-liitto
Seppo Niinivaara, opetusneuvos, opetusministeriö
Tom Gullberg, förbundsordförande, Natur och Miljö rf
Mauri Åhlberg, professori, Helsingin yliopisto
Henkilökohtainen varajäsen Taina Kaivola, kasvatustieteiden tohtori, Helsingin
yliopisto
Eeva-Maija Bergholm, vs. toiminnanjohtaja, Suomen ympäristökasvatuksen Seura ry
Jonne Karanko, liikunnanopettaja, Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry
Marina von Weissenberg, ylitarkastaja, ympäristöministeriö
Saara Susiluoma, hallituksen jäsen, Luonto-Liitto ry
Henkilökohtainen varajäsen Minna Ertimo, suunnittelija, Luonto-Liitto ry
Tarja Malmi-Raike, ympäristökasvattaja, WWF Finland
Riitta Juvonen, apulaisjohtaja, Kemianteollisuus ry
Katja Markkula, opiskelija, Maan ystävät ry
Paula Mannonen, projektipäällikkö, Terveiden edistämisen keskus ry
Jaana Hiltunen, ympäristökasvattaja, Suomen luonnonsuojeluliitto
Hannele Kerola, neuvotteleva virkamies, valtiovarainministeriö
Maija Venäläinen, puheenjohtaja, Ympäristöasiantuntijoiden keskusliitto
Erkka Laininen, suunnittelupäällikkö, OKKA-säätiö
Kaarlo Vihinen, erityisasiantuntija, Opetusalan ammattijärjestö OAJ
Henkilökohtainen varajäsen Antti Rytkönen, erityisasiantuntija, OAJ
Johanna Selkee, tietopalvelusihteeri, Suomen Kuntaliitto
Marjaana Pelkonen, ylitarkastaja, Sosiaali- ja terveysministeriö
Annika Lindblom, ylitarkastaja, ympäristöministeriö
Sihteeri Erja Vitikka, suunnittelija, Opetushallitus

Jaoston puheenjohtajan ja sihteerin tehtävät hoidetaan virkatyönä.

Jaosto voi kutsua asiantuntijajäsenikseen toimintansa kannalta tärkeitä henkilöitä.

Kustannukset ja rahoitus

Opetushallitus vastaa jaoston kokousten järjestämiskuluista. Jäsenten taustatahot vastaavat jaoston toimintaan osallistumiseen liittyvistä kuluistaan.

pääministeri
kestävän kehityksen toimikunnan
puheenjohtaja

Matti Vanhanen

ympäristöneuvos
kestävän kehityksen toimikunnan
pääsihteeri
ympäristöministeriö

Sauli Rouhinen

LIITTEET

Opetusministeriön esitys (15.3.2004, diaarinumero 16/400/2004 korjattu versio) ja ympäristöministeriön esitys (16.3.2004) Suomen kestävän kehityksen toimikunnalle koulutusjaoston perustamiseksi toimikuntaan.

JAKELU

koulutusjaoston puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, sihteeri, jäsenet ja varajäsenet

TIEDOKSI

Suomen kestävän kehityksen toimikunta ja verkkosihteeristö

Liite 2

Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa

Julkaisija Opetusministeriö		Julkaisun päivämäärä 15.2.2006	
Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen työryhmä Puheenjohtaja: Monica Melén-Paaso, opetusministeriö Sihteerit: Jukka Haapamäki ja Sanna Halinen, opetusministeriö		Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
		Toimielimen asettamisvpm 12.3.2002	Dnro 18/043/2002
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa; Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. (Utbildning för hållbar utveckling; Genomförande av programmet Baltic 21E samt en nationell strategi för det av FN utlysta årtiondet för utbildning för hållbar utveckling (2005–2014).			
Julkaisun osat Muistio + liitteet			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opetusministeriön keväällä 2002 asettama työryhmä laati Baltic 21 E -ohjelmalle kansallisen käynnistysuunnitelman (Opetusministeriön työryhmien muistioita 36:2002), jota toteutettiin vuosina 2002–2005.</p> <p>Tässä työryhmän toisessa muistiossa (2006) yhdistyvät 1) Baltic 21E -ohjelman Suomen toimintasuunnitelma ja toimenpiteet kestävä kehityksen edistämiseksi koulutuksessa (ESD) ja tutkimuksessa opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämisuunnitelman mukaisesti ja 2) YK:n UNECE:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen (DESD, Decade of Education for Sustainable Development) Suomen strategia. Työryhmämuistiossa työryhmä on ensin kuvannut vuosien 2002–2005 kokeiluvaiheen ja pyrkinyt hyödyntämään siitä saatuja kokemuksia ja hiljaista tietoa. Luvuissa 1–8 raportoidaan ja arvioidaan Suomen kansallista Baltic 21E -ohjelman kokeiluluontoista toimeenpanoa ja luvussa 9 esitetään koulutusjärjestelmän kestävä kehityksen visio ja strategiset linjaukset. Vision ja strategisten linjausten muodostamisessa on otettu huomioon kansalliset koulutuspoliittiset asiakirjat ja linjaukset, Baltic 21E -ohjelma, UNECE:n (United Nations Economic Commission for Europe) ESD-strategia ja yliopistojen kestävä kehityksen Copernicus-peruskirja. Työryhmä esittää ehdotukset strategian ja toimintalinjausten toimeenpanoksi yleissivistävässä koulutuksessa, vapaassa sivistystyössä, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa sekä tutkimuksessa ja kehitystyössä.</p> <p>Työryhmä koostui opetusministeriön edustajista ja koulutussektoreiden vastuualueiden koordinaattoreista. Koordinaattorit ovat sektoreidensa asiantuntijoina vastanneet ohjelman kansallisen kokeiluvaiheen suunnittelusta, koordinoinnista, sekä kokeiluvaiheesta vedettävistä johtopäätöksistä. Tämän työryhmämuistion allekirjoittaneet koordinaattorit ovat näin ollen suurelta osin vaikuttaneet muistion sisältöön.</p> <p>Suomen koulutusjärjestelmän visio on, että kaikki yksilöt kykenevät tukemaan kestävä kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa perustuu kokonaisvaltaiseen näkemykseen ekologisen, taloudellisen ja sosiaalis-kulttuurisen ulottuvuuden huomioon ottavasta kehityksestä. Suomen kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategian linjaukset kohdistuvat seuraavasti: 1. Kestävän kehityksen edistäminen (ml. kestävä kulutus ja tuotanto) kasvatuksessa ja koulutuksessa, yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja vapaassa sivistystyössä. 2. Institutionaalinen sitoutuminen politiikka-, ohjaus- ja käytännön tasolla. 3. Eettinen ja integroitu lähestymistapa: kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus tasapainoisesti toisiaan tukevinä ulottuvuuksina. 4. Läpäisevyys: Kestävyyden näkökulma on sisällytettävä kaikkeen toimintaan. 5. Henkilökunnan koulutus. 6. Poikkitieteellisyys. 7. Tiedon levittäminen. 8. Verkostoituminen ja yhteistyön lisääminen. 9. Osallistuminen: kansalaisvaikuttamisen edistäminen. 10. Tutkimus, jatko- ja täydennyskoulutusohjelmat ja 11. Innovaatioiden hyödyntäminen.</p> <p>Työryhmä ehdottaa asetettavaksi strategian toimeenpanon seuranta ja arviointia varten seurantaröyhmän, joka myös organisoisi kansallisen raportoinnin. Työryhmän esittämää raportointimallia (luvussa 10) voidaan käyttää myös kansainväliseen Baltic21E -ohjelman toimeenpanon ja UNECE:n ESD-strategian toteutumisen seurantaan. Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa sisältyy koulutussektoreiden perusratkaisuun. Opetusministeriön tavoite- ja tulosohjauksessa otetaan huomioon kestävä kehityksen edistäminen.</p>			
<p>Avainsanat kestävä kehitys, Baltic 21E, koulutus, yleissivistävä koulutus, ammatillinen koulutus, aikuiskoulutus, vapaa sivistystyö, ammattikorkeakoulut, yliopistot, DESD, ESD</p>			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-092-3 (nid.) 952-485-093-1 (PDF)
Kokonaissivumäärä 88	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

Lähdeviite: Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa. Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006:6. Yliopistopaino. ISBN 952–485–092–3. Tiivistelmä s, 3.

